

Vertaisarviointia

Informaatiotutkimus-lehti on alansa ainoa vertaisarvioitu suomalainen aikakauslehti. Vertaisarviointi, peer review, mielletään usein juuri tieteellisten aikakauslehtien ja sarjojen yhteiseksi nimittäjäksi. Vertaisarviointi on tieteellisen toiminnan ja tiedonvälityksen kulmakivi. Ann C. Weller esittää kirjassaan *Editorial peer review: its strengths and weaknesses* (Asist, 2002), että vertaisarviointi on ollut tieteellisen julkaisuprosessin keskeinen elementti jo 300 vuoden ajan. Julkaisu luokitellaan usein referoiduksi (refereed, peer-reviewed) tai referoimattomiksi (non-refereed). Ilmaus ”refereed journal” ei kuitenkaan paljasta suoraan julkaisun arviointikäytäntöä eli sitä, onko arvioinnin suorittanut toimittaja, toimituskunta, vakituiset arvioijat tai ulkopuoliset vertaisarvioijat. Toimituksellisia käytäntöjä on monia ja julkaisun eri osastojen arviointimenettelyt voivat vaihdella esimerkiksi siten, että tutkimusartikkelit päätyvät ulkopuoliseen vertaisarviointiin, kun taas toimitus hyväksyy julkaistavaksi esimerkiksi erilaiset katsaukset.

Vertaisarviointi on yleisesti käytössä kaikessa tieteellisessä toiminnassa. Konferenssiesitelmien, tutkimusrahoitushakemusten, opetuksen laatu- yksikköjen, tutkimuksen huippuyksikköjen, virantäyttäjien ja kirjojen vertaisarviointi on tutkimusmaailmassa jokapäiväistä rutiinia.

Vertaisarvioinnin toteutus tieteellisessä aikakauslehdessä on perusteiltaan yksinkertainen prosessi. Kirjoittaja lähettää käsikirjoituksen lehden toimitukseen. Toimitus valitsee kaksi tai kolme toimituksen ulkopuolista arvioijaa ja toimittaa käsikirjoituksen heille. Arvioijat esittävät käsikirjoituksen hyväksymistä tai hylkäämistä. Hyväksymisesitys sisältää useimmiten suppeampia tai laajempia muutosehdotuksia kirjoittajalle. Toimitus lähettää arviot joko sellaisenaan tai muokattuina takaisin kirjoittajalle. Kirjoittaja tekee ehdotettuja muutoksia tai argumentoi toimitukselle, miksi hän ei katso voivansa tehdä ehdotettuja muutoksia. Käsikirjoitus palautuu toimitukseen, jossa päätoimittajalla on lopullinen päätösvalta kirjoituksen julkaisemisesta. Hän voi halutessaan pyytää myös uudet vertaisarviot korjatusta käsikirjoituksesta.

Arviointikäytännöissä on kuitenkin monenlaisia eroavaisuuksia. Toimitus voi omaksua joko aktiivisen esilukijan - tai passiivisemmän organisoijan roolin. Toimitus voi mahdollisesti myös suoralta kädeltä hylätä käsikirjoituksen toimittamatta sitä lainkaan arviointiin. Arvioinnin anonyymisyys voi vaihdella: yleisesti arvioijat ovat kirjoittajalle nimettömiä (anonymous review) tai molemmat osapuolet esiintyvät nimettöminä (double-blind review). Monet tieteelliset julkaisut ja varsinkin laajat konferenssit käyttävät hyvinkin rakenteisia arviointilomakkeita, toiset taas antavat arvioijien ilmaista itseään vapaamuotoisemmin. Usein tieteellisen lehden laadun mittana pidetään artikkelien hylkäysprosentteja. Ann C. Wellerin meta-analyysi peer-review -tutkimuksesta vuosilta 1945-1997 osoittaa, että erot hylkäysprosentteissa voivat olla hyvin suuria paitsi julkaisujen niin myös eri tieteenalojen välillä. Millainen tilanne mahtaa olla elektronisen julkaisutoiminnan yleistyttyä vuoden 1997 jälkeen?

Informaatiotutkimus-lehti käyttää tutkimusartikkeleissa useimmiten kahta anonyymia arvioijaa, joiden lausuntojen perusteella kirjoittajat muokkaavat käsikirjoituksiaan. Toimitus pyrkii tukemaan kirjoittajaa omilla kommentillaan. Väitöskirjoihin perustuvat artikkelit saavat useimmiten yhden arvioijan. Toimitus käsittelee väitösluennot, katsaukset ja arviot. Näihinkin voidaan tarvittaessa pyytää ulkopuolinen arviointi. Arviointiin toimitetuista tutkimusartikkeleista on vuoden 2005 alusta lähtien julkaistu 60 prosenttia.

Haluankin tässä yhteydessä luontevasti kiittää päätoimittajakautenani tähän mennessä vertaisarvioijina toimineita henkilöitä: YT Maija-Leena Huotari, YT Mirja Iivonen, YT Jaana Kekäläinen, YT Ilkka Mäkinen, YT Ari Pirkola, FT Jarmo Saarti, YT Reijo Savolainen, FT Vesa Suominen, YT Kimmo Tuominen ja PD Gunilla Widén-Wulff. Kiitos rakentavista, artikkeleiden luonteen sekä lehden julkaisupolitiikan huomioivista arvioista!

Tampereella 4.4.2006

Kai Halttunen